

**Stærke fangers
brutale adfærd over for
svage fanger**

brutale fængselsregimers trofaste følgesvend

*obligatorisk afhandling
af Stud. jur. Trine Nytrup*

årskortnr: 19931751

**Aarhus Universitet
november 2001**

Indholdsfortegnelse

Kapitel 1

1.1. Afhandlingens baggrund	1
1.1.1. Åbne og lukkede fængselsinstitutioner	1
1.1.2. Valget mellem åben eller lukket fængselsinstitution	1
1.1.3. Lempet beviskrav ved ufrivillige overførsel fra åben til lukket institution	1
1.2. En prøvelse af behovet for de nye bestemmelser med lempet beviskrav	2
1.3. Afhandlingens indhold	2

Kapitel 2

2.1. Principper bag straffuldbyrdelsesreglerne i Danmark	
3	
2.1.1. Normalisering og åbenhed	3
2.1.2. Fængselsopholdet er en straf i sig selv	3
2.1.3. Indsattes borgerlige rettigheder	4
2.1.4. Nærhedsprincippet	4
2.2. Det hidtidige beviskrav ved ufrivillig overførsel fra åben til lukket institution	4

Kapitel 3

3.1. Behov for ændret beviskrav ved overførsel til lukkede fængsler af visse indsatte	
6	
3.2. Nærmere om “negativt stærke indsatte”	6
3.3.1. Lempet beviskrav ved ufrivillig overførsel af visse indsatte til lukket fængsel	6
3.3.2. Visse indsattes (“rockeres”) “fremtræden” som bevisdatum	7
3.4. Menneskerettigheder	8
3.4.1. Retten til privat- og familieliv	8
3.4.2. Diskrimination af indsatte der tilhører en “rockergruppering”	
9	

3.4.3. Delkonklusion om menneskerettigheder	11
3.5. Ingen dokumentation for stærke indsattes øgede misbrug af andre indsatte	11
3.6. Initiativer overfor “negativt stærke indsatte” i årene før 2000	12
3.6.1. Særlig rockerafdeling i Statsfængslet i Vridsløselille	12

Kapitel 4

4.1. Holdningen i 80’erne og 90’erne til livet i fængsler og arresthuse	15
4.2. Kvindedag på Statsfængslet i Vridsløselille i august 1991	16
4.3. Eksempler på holdninger til indsatte i Dansk Fængselsforbund	18

Kapitel 5

5.1. Besparelser i kriminalforsorgen	20
5.2.1. Forslag om fokus på opsigtsvækkende episoder i fængslerne	20
5.2.2. Massiv omtale siden 1992 i Fængselsfunktionæren af opsigtsvækkende episoder	20
5.3. Delkonklusion	22

Kapitel 6

6.1. Bedre trivsel i fængslerne i 1999 end i 1968	23
6.2. Forslag til (yderligere) forbedring af indsattes trivsel i fængsler og arresthuse	24
6.3. Personalets syn på “rockere”	25
6.4.1. Indsatte i “frivilligt enrum” og indsattes undvigelse	26
6.4.2. Delkonklusion	28

Kapitel 7

7.1. Konklusion	29
-----------------	----

Litteraturliste

Kapitel 1

1.1. Afhandlingens baggrund

1.1.1. Åbne og lukkede fængselsinstitutioner

I Danmark har der i tiden efter 2. verdenskrig udviklet sig et almindeligt princip om, at frihedsstraf er en straf i sig selv, hvorfor strafafsonere ikke - som tilfældet var tidligere - skal udsættes for indgreb, der sigter til at understrege straffens karakter af en lidelse udover selve frihedsberøvelsen. Dette princip indebærer blandt andet, at frihedsstraf så vidt muligt skal udstås i en "åben" fængselsinstitution, hvilket normalt er en fængselsinstitution uden gitter for vinduerne, låste døre, høje mure osv. Opholdet i en åben institution gennemføres således ved, at den indsatte får oplyst, at han har pligt til at opholde sig i fængslet under strafudståelsen, og at det vil medføre en disciplinær reaktion og/eller overførsel til en lukket institution, såfremt han eller hun uden tilladelse forlader fængslet.

1.1.2. Valget mellem åben eller lukket fængselsinstitution

Fængselsmyndighederne skal vurdere, om der i forhold til enkelte strafafsonere kan være behov for at fravige udgangspunktet om strafudståelse i en åben anstalt, således at straffen i stedet skal udstås i en lukket. Denne vurdering foretages, når en person indsættes til afsoning af sin straf. Under tiden er der også behov for at overføre indsatte, der oprindeligt er anbragt i en åben institution, til en lukket eller omvendt.

I Lov nr. 432 af 31. maj 2000 om fuldbyrdelse af straf mv. (i det følgende "straffuldbyrdelsesloven") findes de bestemmelser, som den straffuldbyrdende myndighed (Kriminalforsorgen) skal følge, når der træffes bestemmelse om, hvorvidt en indsat skal placeres i en åben eller lukket institution eller efter strafudståelsens iværksættelse overføres fra den ene type institution til den anden. Før denne lov blev vedtaget, var spørgsmålet reguleret i et cirkulære, der var udstedt i medfør af en bekendtgørelse om fuldbyrdelse af frihedsstraf udstedt af Justitsministeriet i 1973, som havde afløst den forudgående straffuldbyrdelsesorden fra 1947.

1.1.3. Lempet beviskrav ved ufrivillige overførsel fra åben til lukket institution

Det er fælles for regelsættene, at de pålægger den straffuldbyrdende myndighed at vurdere en strafafsoners undvigelsesrisiko, farlighed og/eller tilpasningsevne, når der skal træffes bestemmelse om, hvorvidt udgangspunktet om anbringelse i en åben institution i det konkrete tilfælde skal fraviges. I tilfælde, hvor straffuldbyrdelsesmyndigheden vil overføre en indsat fra et åbent til et lukket fængsel, var det i cirkulæret, der var gældende før vedtagelsen af straffuldbyrdelsesloven i 2000, bestemt, at dette kunne ske, når det kunne bevises, at den pågældende havde begået "groft disciplinært forhold", at den pågældende ikke kunne tilpasse sig forholdene i en åben institution, at der var fare for undvigelse, eller at

den pågældende udøvede “uheldig indflydelse” på medindsatte. Derudover kunne en sådan flytning ske, når det var begrundet i helbredsmæssige forhold.

I § 25, stk. 2, i straffuldbyrdelsesloven er det nu bestemt, at en indsat i et åbent fængsel kan overføres til et lukket fængsel, “hvis det må anses for nødvendigt for at forebygge overgreb på medindsatte, personale eller andre i institutionen”. Reglen fraviger dermed hidtil gældende ret om, at kun “bevislige forhold” kan føre til en sådan overførsel. Kravet er nu blot, at overførslen anses for “nødvendig for at forebygge overgreb på medindsatte, personale eller andre i institutionen”

1.2. Afhandlingen prøver behovet for de nye bestemmelser med lempet beviskrav

Denne afhandling har til formål at foretage en prøvelse af behovet for de nye bestemmelser med lempet beviskrav.

Afhandlingen tager udgangspunkt i en antagelse om, at det er et alvorligt indgreb mod en strafafsoner, at denne mod sin vilje bliver overført fra en åben til en lukket fængselsinstitution, eller denne indkaldes og indsættes til afsoning i en lukket fængselsinstitution. Det forsøges derfor afdækket, om lempelsen i kravet til bevis i tilfælde, hvor en strafafsoner mod sin vilje søges overført fra en åben til en lukket fængselsinstitution, er begrundet i en vækst i voldsepisoder eller lignende blandt indsatte eller grupper af indsatte, eller om lempelsen kan have andre (eventuelt mindre rationelle) begrundelser. Det diskuteres også, om lempelsen kan være i strid med internationalt anerkendte menneskerettigheder.

1.3. Afhandlingens indhold

Kapitel 1 er denne indledning og problemformulering. I **kapitel 2** beskrives nogle grundlæggende principper, der har udviklet sig inden for straffuldbyrdelse i Danmark i tiden efter 2. verdenskrig. I **kapitel 3** gennemgås forarbejder mv., der ligger til grund for den nye lovbestemmelse. I **kapitel 4** vises eksempler på udviklingen i debatten om fængselsforhold, der fandt sted i årene før 2000, hvor straffuldbyrdelsesloven blev vedtaget. **Kapitel 5** er en gennemgang af Dansk Fængselsforbunds “markedsføring” af “episoder” i fængslerne, der kan have medvirket til vedtagelsen af den omhandlede lovbestemmelse. **Kapitel 6** er en gennemgang af en “trivselsundersøgelse” og kriminalstatistik, der medvirker til at belyse behovet for lovbestemmelsen. **Kapitel 7** er afhandlingens konklusion.

Kapitel 2

2.1. Principper bag straffuldbyrdelsesreglerne i Danmark

Fuldbyrdelsen af frihedsstraf søges i Danmark gennemført efter nogle principper, som ifølge straffuldbyrdelsesmyndigheden (Kriminalforsorgen) betragtes som “grundlæggende for strafssystemet i et demokratisk samfund” (se nedenfor).

2.1.1. Normalisering og åbenhed

I “Kriminalforsorgens Principprogram” udgivet af Direktoratet for Kriminalforsorgen i september 1993 er der beskrevet en række “principper”. Der indledes med en beskrivelse af principperne om “normalisering” og “åbenhed”.

Af *side 10* fremgår om “normalisering” blandt andet:

Kriminalforsorgen skal ved tilrettelæggelsen af dagligdagen, og hver gang der træffes konkrete afgørelser, have forholdene i det almindelige samfund for øje.

Erfaringerne har vist, at den traditionelle fængselsituation i sig selv kan vanskeliggøre en egentlig målrettet behandlingsindsats. Der er desuden en række sideeffekter forbundet med et traditionelt fængselsophold, som kan ophæve de positive effekter, som måtte komme af en behandlingsindsats.

Ved at indrette forholdene således, at de mindst muligt afviger fra dagligdagen uden for fængslerne, vil der være mindre grundlag for aggression, mindre apati og i det hele taget ske en begrænsning af de negative sider af fængselsopholdet og dermed også blive bedre grobund for en behandlingsmæssig indsats i bredere forstand.

Af *side 11* fremgår om “åbenhed” blandt andet:

Kriminalforsorgen skal tilrettelægge virksomheden således, at de dømte får gode muligheder for at knytte og vedligeholde forbindelsen til de pårørende og det almindelige samfundsliv. På samme måde skal forbindelsen mellem kriminalforsorgens tjenestesteder og det omgivende samfund styrkes mest muligt. Der er to led i dette princip, som er lige vigtige. Det ene drejer sig om de indsatte, det andet om systemet som sådan.

Åbenhedsprincippet har nær sammenhæng med normaliseringsprincippet og er ligesom dette grundlæggende for strafssystemet i et demokratisk samfund. I relation til de indsatte er åbenhed særlig vigtig, fordi frihedsberøvelse i traditionel forstand erfaringsmæssigt har en række bivirkninger, som rækker ud over selve frihedsberøvelsens formål, fx at den indsatte risikerer at miste sin familie, sit arbejde og sin selvrespekt. ..

2.1.2. Fængselsopholdet er en straf i sig selv

Disse principper er på ingen måde *indført* med udgivelsen af principprogrammet i september 1993 men er resultatet af en gradvis normalisering af fængselslivet, som er pågået gennem mange år. Et forslag i “Foreløbig Betænkning vedrørende Fuldbyrdelse af Fængselsstraf m.v.” afgivet af et udvalg nedsat af Justitsministeriet i 1946 lyder således (side 8):

Udvalget er enige om at anse det som et Hovedformål for Straffuldbyrdelsen, at denne skal bidrage til at fremme Muligheden for Fangernes Tilpasning til Samfundet efter Løsladelsen. Det må antages, at det med Frihedsstraffen forbundne generalpræventive Formaal i tilstrækkelig Grad varetages gennem selve Frihedsberøvelsen og de dermed forbundne sociale Konsekvenser, hvorimod det ikke er nødvendigt at opretholde alle de med Frihedsberøvelsen hidtil forbundne Indgreb sigtende til at understrege Straffens Karakter af en Lidelse udover selve Frihedsberøvelsen. ..

Forslaget tilstræber en normalisering af fængselslivet, idet der lægges vægt på, at indgreb “sigtende til at understrege Straffens Karakter af Lidelse udover selve Frihedsberøvelsen” ikke længere er nødvendige.

2.1.3. Indsattes borgerlige rettigheder

Betænkningens principper synes kun i et meget begrænset omfang at være blevet indarbejdet i fuldbyrdelsesordenen, som Justitsministeriet på grundlag af anbefalingerne i betænkningen, og som trådte i kraft i 1947. Først i fuldbyrdelsesbekendtgørelsen fra 1973 blev der indført en bestemmelse, som synes helt forenelig med betænkningens principper. Bestemmelsen (bekendtgørelsens § 19, stk. 2) var affattet således:

De indsatte har adgang til at udøve deres almindelige borgerlige rettigheder i det omfang frihedsberøvelsen ikke i sig selv afskærer dem derfra.

2.1.4. Nærhedsprincippet

I betænkning nr. 752 afgivet af det af justitsministeriet den 24. august 1973 nedsatte planlægningsudvalg vedrørende forsorgsarbejdet inden for kriminalforsorgen foreslås det såkaldte “nærhedsprincip” gennemført (bind 1, afsnit 2.1.2.). Afsnit 2.1.2. indledes således:

For at bibeholde kontaktmuligheden mellem hjem, indsat, kriminalforsorgsafdeling og det almindelige sociale system, forslår udvalget:

1) en fordeling af de indsatte til fuldbyrdelsesanstalterne efter en regionsinddeling, der i højere grad giver mulighed for, at den indsatte kommer til at udstå frihedsstraffen i nærheden af sin normale bopæl. ..

Dette “nærhedsprincip” synes at være en naturlig følge, af den normalisering af fængselslivet, som gennem de forudgående års regelændringer var blevet tilstræbt, idet “kontaktmuligheden mellem hjem, indsat, kriminalforsorgsafdeling og det almindelige sociale system” efter - formentlig de flestes opfattelse - vil lette de indsattes normalisering.

2.2. Det hidtidige beviskrav ved ufrivillig overførsel fra åben til lukket institution

Det var således både bestræbelser på at normalisere indsattes hverdag samt bestræbelser på at gennemføre et “nærhedsprincip”, der lå bag bestemmelser om, at indsatte så vidt muligt skal afsone en frihedsstraf i en åben institution, der skal ligge tættest muligt på den indsattes hjemegn. Af § 3 i Justitsministeriets cirkulære af 29. august 1983, om anbringelse af personer, der er idømt frihedsstraf eller forvaring, og om overførsel af indsatte mellem Kriminalforsorgens institutioner, følger det blandt andet, at indsatte så vidt muligt anbringes i en *åben* institution, medmindre det af særlige grunde findes utilrådeligt. Af § 4 i samme cirkulære følger det blandt andet, at fængselsdømte “så vidt muligt” anbringes i anstalt “i det amt, hvor han har bopæl eller ophold, eller hvortil han har anden personlig tilknytning”. Disse principper kunne fraviges. Dette kunne ske, når et ophold i en åben institution blev anset for “åbenbart utilrådeligt”. Såfremt kriminalforsorgen mente, at man i et konkret tilfælde måtte fravige udgangspunktet om, at en indsat skal afsone sin straf i en åben

institution, måtte der føres bevis for, at der var behov for, at den indsatte skulle udstå straffen i en lukket institution. Den administrative bestemmelse, der fastsatte regler om, hvornår en indsat kunne overføres fra en åben til en lukket institution, havde følgende formulering:

Justitsministeriets cirkulære af 29. august 1983, om anbringelse af personer, der er idømt frihedsstraf eller forvaring, og om overførsel af indsatte mellem Kriminalforsorgens institutioner.

§12. Indsatte i åben anstalt kan overføres til lukket anstalt, hvis fortsat ophold i den åbne anstalt er åbenbart utilrådeligt, og denne bedømmelse helt eller delvis beror på

- 1) groft disciplinært forhold,
- 2) andre bevislige forhold fra den indsattes side, som viser enten, at den pågældende ikke kan tilpasse sig forholdene i den åbne anstalt, herunder hvis der skønnes at være fare for undvigelse, eller at der er risiko for uheldig indflydelse på medindsatte,
- 3) fængselslægens erklæring om den indsattes helbredsmæssige forhold.

Kravet om “bevislige forhold” stemmer over ens med dansk rets helt almindelige udgangspunkt. Der eksisterer en almindelig forvaltningsretlig praksis om, at særligt alvorlige indgreb over for borgerne kun kan gennemføres, når der er ført bevis for, at betingelserne for indgrebets iværksættelse er opfyldt. Denne praksis er nærmere beskrevet i “Forvaltningsret” af Hans Gammeltoft-Hansen m.fl., Jurist- og Økonomforbundets forlag, 1994, side 356. Her anføres blandt andet:

I forbindelse med forvaltningens bevisbedømmelse gælder ingen almindelige, formelle regler. Som udgangspunkt gælder for forvaltningen ligesom for domstolene grundsætningen om den fri bevisbedømmelse. Dette princip indebærer imidlertid ikke, at der kan foretages en vilkårlig eller subjektiv bevisbedømmelse. Bevisbedømmelsen må være udtryk for en objektiv afvejning af almindeligt kommunikerbare bevisdata. I forskellige sagstyper vil der være forskellige beviskrav. Ved afgørelsen af, hvilke beviskrav der må kræves i forbindelse med forskellige sagstyper, vil proportionalitetssynspunkter have en vis vægt; jo mere indgribende afgørelsen er i forhold til borgeren, des strengere beviskrav må i almindelighed stilles.

Det opleves utvivlsomt som særligt “indgribende” på de fleste mennesker at blive flyttet fra en åben til en lukket fuldbyrdelsesinstitution. Det hidtil gældende krav om tilstedeværelsen af “bevislige forhold” som forudsætning for en sådan flytning kan derfor næppe overraske mange.

Kapitel 3

3.1. Behov for ændret beviskrav ved overførsel til lukkede fængsler af visse indsatte

I en række indstillinger afgivet af arbejdsgrupper under kriminalforsorgen redegøres der for begrebet “negativt stærke indsatte”. Det gøres gældende, at sådanne indsatte er indsatte, som med og uden anvendelse af vold dominerer deres medindsatte, at dette er et stigende problem i landets fængsler og arresthuse. Det gøres endvidere gældende, at det er nødvendigt at kunne adskille sådanne indsatte fra de øvrige indsatte, og at der er behov for, at de “negativt stærke indsatte” - uden en forudgående omstændig bevisførelse for disses negativt stærke adfærd - skal kunne placeres i lukkede fængsler.

3.2. Nærmere om “negativt stærke indsatte”

I “Indstilling om regime mv. i de særlige afdelinger for negativt stærke indsatte” afgivet af Arbejdsgruppen vedrørende regime m.v. i de særlige afdelinger for negativt stærke indsatte fra juli 1999 er begrebet “negativt stærke indsatte” defineret. Af side 15, punkt 4.1. fremgår følgende:

Der er således tale om to grupper af stærke indsatte.

Den første gruppe af negativt stærke indsatte er dem, der tilhører en gruppe af personer, der er organiseret, og hvoraf flere personer i organisation er dømt for at have begået alvorlig kriminalitet. Der er typisk tale om personer med et rockertilhørsforhold eller med et tilhørsforhold til mere organiseret bandekriminalitet, herunder narkotikakriminalitet og mafialignende organisationer.

Den anden gruppe af negativt stærke indsatte er personer, som under indsættelsen - eller under tidligere indsættelser - har udvist en sådan negativ adfærd, at man ikke ved de sædvanlige reaktionsmidler kan undgå, at de udøver stærk negativ indflydelse på de medindsatte.

Fælles for begge grupper er, at de under indsættelsen udviser en så stærk negativ indflydelse på medindsatte, at de i væsentlig grad forringer vilkårene for disse indsatte bl.a. ved at skaffe sig fordele på de medindsattes bekostning.

3.3.1. Lempet beviskrav ved ufrivillig overførsel af visse indsatte til lukket fængsel

I den nye straffuldbyrdslov er der indsat bestemmelser, der i et begrænset omfang ophæver “nærhedsprincippet” og “udtyndingsprincippet”. Efter den nye lov skal det være muligt at anbringe såkaldte “negativt stærke indsatte” i lukkede fængsler. I afsnit 5.5.2.2.1 i straffuldbyrdsbetænkningen af 1999 udtales der om dette blandt andet følgende:

Et flertal af Straffelovrådets medlemmer (6 medlemmer) finder, at der bør være mulighed for at foretage de nævnte former for anbringelse mv. alene med henvisning til den negativt stærke indsatte blotte fremtræden kombineret med institutionens eller de medindsatte kendskab til et eventuelt gruppetilhørsforhold og det forhold, at der er risiko for, at der af den pågældende gruppe vil blive begået overgreb mod f.eks. medindsatte. Flertallet foreslår på den baggrund betingelserne for anbringelse mv. lempet i tilfælde, hvor anbringelsen eller overførslen sker af hensyn til beskyttelse af medindsatte eller personale, således at der alene stilles krav om, at anbringelsen mv. må anses for nødvendig for at forebygge overgreb på medindsatte eller personale.

I punkt 18 i Vejledning om anbringelse og overførsel af dømte, som skal udstå fængselsstraf eller forvaring (“anbringelses- og overførselsvejledningen”) er indsat følgende *definition* af “negativt stærke indsatte”:

Med udtrykket "negativt stærke indsatte" sigtes navnlig til de grupper af indsatte, herunder rockere og deres støttepersoner, der kan skabe sig en sådan magtposition i fængslerne, at de udgør en særdeles negativ styrende faktor i forhold til medindsatte. Deres metoder adskiller sig ikke nævneværdigt fra den fremgangsmåde, der sædvanligvis benyttes af andre "negativt stærke indsatte".

For så vidt angår kravet til bevis for, at en person, der anses for “negativ stærk indsat”, opfylder betingelserne for at komme i lukket fængsel, anføres i bemærkningernes kapitel

5.5.2.2.1. særligt følgende:

For så vidt angår de »negativt stærke« indsatte, er anbringelse mv. i arresthus og lukket fængsel efter arbejdsgruppens lovudkast betinget af, at der i det enkelte tilfælde kan påvises bestemte grunde til at antage eller en særlig bestyrket mistanke om, at den dømte vil udøve vold mod medindsatte eller personale, jf. § 21, stk. 3, nr. 1, § 22, stk. 3, nr. 2, § 25, stk. 3, nr. 2, § 26, nr. 5, og § 28, stk. 1, nr. 1.

Et flertal af Straffelovrådets medlemmer (6 medlemmer) finder, at der bør være mulighed for at foretage de nævnte former for anbringelse mv. alene med henvisning til den negativt stærke indsatte blotte fremtræden kombineret med institutionens eller de medindsattes kendskab til et eventuelt gruppetilhørsforhold og det forhold, at der er risiko for, at der af den pågældende gruppe vil blive begået overgreb mod f.eks. medindsatte. Flertallet foreslår på den baggrund betingelserne for anbringelse mv. lempet i tilfælde, hvor anbringelsen eller overførslen sker af hensyn til beskyttelse af medindsatte eller personale, således at der alene stilles krav om, at anbringelsen mv. må anses for nødvendig for at forebygge overgreb på medindsatte eller personale.

Ovennævnte indebærer, at der for, at en person kan klassificeres som “stærk negativ indsat” og dermed opfylder betingelserne for anbringelse i lukket anstalt, blot kræves, at pågældende har en bestemt “fremtræden” (for eksempel et bestemt udseende) kombineret med et “gruppetilhørsforhold” og det forhold, at “der er risiko for”, at der “af den pågældende gruppe vil blive begået overgreb mod f. eks. medindsatte”. I tilfælde, hvor man finder, at en person har den relevante “fremtræden” og et bestemt “gruppetilhørsforhold”, skal der således blot være “risiko” men ikke nødvendigvis nogen *nærliggende* eller på anden måde *forøget* risiko for, at der af den pågældende gruppe vil blive begået overgreb mod f. eks. medindsatte.

3.3.2. Visse indsatte (“rockeres”) “fremtræden” som bevisdatum

I punkt 22 i anbringelses- og overførselsvejledningen fortolkes ovennævnte lovmotiver således:

Heri ligger bl.a., at valget af afsoningssted eller overførsel kan ske alene med henvisning til den "negativt stærke indsatte" blotte fremtræden kombineret med institutionens eller de medindsattes kendskab til et eventuelt gruppetilhørsforhold og det forhold, at der er risiko for, at der af den pågældende gruppe vil blive begået overgreb mod f.eks. medindsatte. Det kræves således ikke, at den indsatte har udført bestemte handlinger, og så længe det på grund af et bestående gruppetilhørsforhold må anses for nødvendigt for at forebygge overgreb, vil der f.eks. ikke kunne ske overførsel til åbent fængsel.

Det er således ikke en persons “bestemte handlinger” men blot en persons “fremtræden” kombineret dennes “gruppetilhørsforhold”, der er afgørende for, om pågældende efter ovennævnte regler anbringes i en lukket anstalt i stedet for i en åben.

Som eksempel på, at kriminalforsorgen følger en *ufravigelig* praksis, hvorefter personer, der betegnes som “rocker” eller “rockerrelateret” uden nærmere prøvelse anbringes i lukket institution, kan der henvises til en konkret afgørelse truffet af Direktoratet for Kriminalforsorgen. Det fremgår af direktoratets sagsresume, at KRIMs Rets Hjælp, der bistod den pågældende under sagen, på dennes vegne blandt andet har gjort gældende, at den pågældende “tidligere har afsonet i åben anstalt uden problemer”. Det ses også, at Direktoratet for Kriminalforsorgen ikke bestrider dette. Det fremgår endelig af sagen, at den dømte gør gældende, at han ikke længere er tilknyttet en rockerorganisation.

I afgørelsen henvises der til en udtalelse fra politiet, hvoraf det fremgår, at politiet skønner, at den pågældende fortsat er rockerrelateret, hvilket politiet underbygger ved at henvise til, at den pågældende på en bestemt dato er set på en restauration i selskab med andre personer med tilknytning til en rockergruppering iført “ny vest med rygmærket prospekt” og brystmærket “Eastside”.

Selve afgørelsen lyder således (pågældendes navn er erstattet med “NN”):

Direktoratet har på den baggrund fortsat anset det for berettiget at gå ud fra, at NN ved strafudståelsens iværksættelse havde tilknytning til et rockermiljø. Direktoratet har lagt vægt på, at NN, som oplyst af politiet, kort før strafudståelsens iværksættelse var i selskab med andre personer med tilknytning til en rockergruppering, som han - også efter NN’s egne oplysninger - har været prøvemedlem af, ligesom NN ved den lejlighed var iført vest med ryg- og brystmærker.

Direktoratet er herefter som anført nået til det resultat, at det var berettiget at bestemme, at NN skulle udstå straffen i lukket institution (arresthus).

Afgørelsen viser, at den omstændighed, at den pågældende efter det oplyste ikke tidligere har udvist disciplinære vanskeligheder under strafudståelse i en åben anstalt, ikke tillægges betydning, men *alene* den omstændighed, at det antages, at pågældende har “tilknytning til et rockermiljø” fører til, at pågældende anbringes i en lukket institution.

Af hensyn til kravet om dokumentation kan det oplyses, at ovennævnte anonymiserede sag hos KRIMs Rets Hjælp er behandlet under journalnummer 1001777. Via denne sag vil Direktoratet for Kriminalforsorgens journalnummer om nødvendigt kunne fremlægges.

3.4. Menneskerettigheder

3.4.1. Retten til privat- og famieliv

Det har været overvejet, om ovennævnte bestemmelse om, at det ikke kræves, at det er påvist, at en indsat har udført bestemte handlinger forud for kvalificeringen som “negativt stærk indsat” med den deraf følgende anbringelse i lukket institution, kan være en overtrædelse af Den Europæiske Menneskerettighedskonvention (EMRK). Det Danske Center for Menneskerettigheder har den 23. juni 1998 afgivet høringssvar vedrørende straffelovsrådets betænkning 1355/1998 om en lov om fuldbyrdelse af straf mv. Høringssvarets punkt 3 har følgende ordlyd:

Efter forslaget til § 21, stk. 3, nr. 1, kan fængselsstraf fuldbyrdes i arresthus, hvis "det må anses for nødvendigt for at forebygge overgreb på medindsatte eller personale." En tilsvarende formulering genfindes i § 25, stk. 2, 1. pkt. og § 28, stk. 1, nr. 1, hvorefter indsatte kan overføres fra åbent til lukket fængsel og fra fængsel til arresthus.

Ifølge bemærkningerne til lovforslaget tager bestemmelserne sigte på de såkaldt "stærke" indsatte. Efter flertallets opfattelse skal der kunne ske overførsel alene med henvisning til "den stærke indsattes blotte fremtræden kombineret med institutionens eller de medindsattes kendskab til et eventuelt gruppetilhørsforhold, og det forhold, at der er risiko for, at der af den pågældende gruppe vil blive begået overgreb mod f.eks. medindsatte." Ifølge bemærkningerne har de "stærke" indsatte en sådan magtposition, at dette **i sig selv** kan indebære en risiko for overgreb på medindsatte eller personale, og dette styrkeforhold skal altså efter flertallets opfattelse kunne begrunde en overførsel til en anden afsoningsinstitution.

Heroverfor har mindretallet indvendt, at en så kraftig ændring i afsoningsforholdene kræver et væsentligt solidere beslutningsgrundlag, og foreslår, at de nævnte bestemmelser formuleres således, at der skal være "bestemte grunde til at anse det for nødvendigt for at forebygge overgreb på medindsatte eller personale." Centret er enig med mindretallet i, at de nævnte bestemmelser er formuleret upræcist. De nævnte overførsler fra en institution til en anden vil efter omstændighederne kunne anses for indgreb i den indsattes privatliv og familieliv og vil dermed være omfattet af EMRK art. 8, stk. 1 om retten til privat- og familieliv, jf. herved også centrets notat af 9. oktober 1997 om aktindsigt i sager om straffuldbyrdelse. Efter art. 8, stk. 2, kan indgreb i privat- og familielivet kun ske "i overensstemmelse med loven" og i øvrigt kun, hvis det er "nødvendigt i et demokratisk samfund" af en af de grunde, der er nævnt i art. 8, stk. 2.

Udtrykket "i overensstemmelse med loven" er som de lignende udtryk i f.eks. art. 5 og 6 i praksis blevet fortolket således, at det skal være muligt for borgeren med en rimelig grad af sikkerhed at forudsige konsekvenserne af en given handling, jf. om retspraksis efter art. 8 Kommentaren til EMRK s. 249 f. Centret finder det noget tvivlsomt, om formuleringerne i de tre nævnte bestemmelser opfylder kravet om lovhjemmel i EMRK og tilslutter sig, at bestemmelserne formuleres som foreslået af mindretallet.

Centret skal endvidere henvise til Rec. No. R (82) 17 of the Committee of Ministers to Member States concerning Custody and Treatment of dangerous Prisoners. Herefter anbefales medlemsstaterne "to apply security measures only to the extent to which they are necessarily required" og "to ensure that security measures take into account the varying requirements of different kinds of dangerousness."

Ifølge ovenstående finder centret det "noget tvivlsomt" om de særlige bestemmelser om "negativt stærke indsatte" opfylder kravet til lovhjemmel i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. Den omstændighed, at regelændringen fører til, at en persons "blotte fremtræden" kan få indflydelse på, om denne skal anbringes i en lukket fængselsinstitution, må siges at være vanskelig forenelig med den fortolkning af kravet om "overensstemmelse med loven" i artikel 8, stk. 2, som citeres umiddelbart ovenfor, og som forudsætter, at retsregler skal være udformet således, at det "skal være muligt for borgeren med en rimelig grad af sikkerhed at forudsige konsekvenserne af en given handling". Netop den omstændighed, at lovteksten ikke fordrer nogen "handling" overhovedet, taler for, at denne kan stride mod artikel 8, stk. 2, i Den Europæiske Menneskerettighedserklæring.

3.4.2. Diskrimination af indsatte der tilhører en "rockergruppering"

Det kan yderligere overvejes, om en praksis, hvorefter personer, blot fordi de tilhører en "rockergruppering", overføres fra åbne til lukkede fængsler kan være en overtrædelse af bestemmelserne i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention om diskrimination. En sådan betragtning kan støttes på overvejelser om, hvorvidt det er sagligt, at den omstændighed at en person af sig selv eller af andre betragtes som hørende til en "rockergruppering" tillægges retsvirkninger som for eksempel overførsel fra en åben til en lukket fængselsinstitution.

I artikel 14 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention findes der et generelt forbud mod diskriminering. Bestemmelsen lyder således:

Nydelsen af de i denne konvention anerkendte rettigheder og friheder skal sikres uden forskel på grund af køn, race, farve, sprog, religion, politisk eller anden overbevisning, national eller social oprindelse, tilhørsforhold til et nationalt mindretal, formueforhold, fødsel eller ethvert andet forhold.

En nærmest tilsvarende regel er indsat i artikel 2 i de europæiske fængselsregler. Denne lyder således:

Reglerne skal anvendes uvildigt. Der må ikke ske diskrimination på grund af race, farve, køn, sprog, religion, politisk eller anden overbevisning, national eller social oprindelse, fødsel, økonomisk eller anden status. Religiøse anskuelser hos og moralske forskrifter for den gruppe, som den indsatte tilhører, skal respekteres.

Antages det, at en "rockergruppering" er en kreds af personer, der afviger fra andre gennem særlige "moralske forskrifter" eller eventuelt ved at have en "anden status", uden at de nødvendigvis har fælles karakteristika, kunne man overveje, at retsregler, der begrænser en persons muligheder blot med henvisning til, at den pågældende tilhører en rockergruppering, kan det overvejes om regelen er i strid med ovennævnte bestemmelser. Dette synspunkt har særlig styrke, dersom man lægger til grund, at en "rockergruppering" kan sidestilles med en lovlig forening. Er dette tilfældet kan nogle betragtninger gjort af rigsadvokaten have betydning for spørgsmålet om, hvorvidt de i straffuldbyrdsloven hjemlede indgreb mod "rockergrupperinger" blot er saglig forskelsbehandling eller er ulovlig diskrimination. Af Anklagemyndighedens Årsberetning, 1997, side 11ff, fremgår det, at Rigsadvokaten under et møde i Justitsministeriet den 12. december 1996 blev anmodet om "at indlede en undersøgelse med henblik på nærmere at vurdere, hvorvidt betingelserne i grundlovens § 78 for opløsning af rockergrupperne "Hells Angels" og "Bandidos" må antages at være til stede". Af side 13, nederst, fremgår blandt andet:

"...Der var intet i de ved undersøgelsen fremkomne oplysninger, der tydede på, at "Hells Angels" og "Bandidos" som foreninger ved voldsudøvelse søger at nå politiske, ideologiske, agitatoriske eller lignende mål. Undersøgelsen indeholdt i øvrigt ingen væsentlige oplysninger om voldelige aktiviteter fra foreningernes side rettet mod staten, offentlige myndigheder eller borgernes udøvelse af grundlovssikrede rettigheder. ..."

Ovennævnte konklusion, som næppe kan forstås anderledes, end at Rigsadvokaten betragter rockeres organisationer som lovlige foreninger, bør give anledning til overvejelser om, hvorvidt den blotte omstændighed, at en person er medlem af en "rockergruppering" (eller enhver anden lovlig forening) i sig selv kan begrunde anbringelse i en lukket fængselsinstitution i stedet for en åben.

Der blev til brug for undersøgelsen gengivet i Anklagemyndighedens Årsberetning endvidere indhentet oplysninger om, hvorvidt de af undersøgelsen omfattede rockerrelaterede personer kunne have fået udstedt en såkaldt "ren" privat straffeattest, hvis de havde bedt om en sådan.

Det konstateredes, at 22% af de til "Hells Angels" relaterede personer og 19% af de til "Bandidos" relaterede personer medio februar 1998 opfyldte betingelserne for at få udstedt en "ren" privat straffeattest.

Dette kan tale for at samværet i en "rockergruppering" ikke kun drejer sig om lovovertrædelser, og at det ikke nødvendigvis er *alle* medlemmer af en "rockergruppering", som har "negativ styrke", der vil blive misbrugt mod medindsatte, hvis de pågældende kommer i fængsel.

3.4.3. Delkonklusion om menneskerettigheder

I det ovenstående overvejes det, hvorvidt artikel 8 og/eller artikel 14 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention kan være krænket af straffuldbyrdslovens bestemmelser om overførsel af visse grupper af indsatte fra åbne til lukkede fængsler.

Der er grunde til at overveje, at den omstændighed, at indsatte, der er omfattet af bestemmelserne, ikke kan forudsige, hvilke handlinger, der kan føre til en afvigelse fra hovedreglen om strafudståelse i en åben anstalt og en deraf følgende anbringelse i en lukket anstalt, kan være en krænkelse af artikel 8 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention.

Da tilhørsforholdet til en "rockergruppering" i sig selv synes at kunne føre til en afvigelse fra hovedreglen om strafudståelse i en åben anstalt og en deraf følgende anbringelse i en lukket anstalt, kan det overvejes, om personer, der anses for at tilhøre en "rockergruppering" udsættes for diskrimination, der kan være i strid med diskriminationsbestemmelsen i artikel 14 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention. Artikel 12 i De Europæiske Fængselsregler tillader (og anbefaler) en "inndeling" af indsatte. Bestemmelsen tillader, at indsatte inddeles efter for eksempel "strafferegister" eller "personlighed" (artikel 12 a). Bestemmelsen forudsætter imidlertid, at denne inndeling sker ud fra *saglige* kriterier, blandt andet fordi det påpeges, at formålet med inddelingen skal være at beskytte indsatte fra "dårlig indflydelse" samt at "lette deres behandling og sociale gentilpasning". Den hidtil fulgte praksis, hvorefter kriminalforsorgen anbragte indsatte, der (efter en konkret vurdering) påviseligt udøvede dårlig indflydelse på medindsatte, i lukkede institutioner, må formodes at have været i overensstemmelse med Artikel 12 og var utvivlsomt ikke et udtryk for ulovlig diskrimination. Den omstændighed, at en sådan anbringelse begrundes alene i tilhørsforholdet til en "rockergruppering" peger i retning af, at der foreligger ulovlig diskrimination, idet det ikke er dokumenteret, at *alle* medlemmer af en rockergruppering for eksempel har et "strafferegister" eller en personlighed, der indicerer, at de uden videre udøver "dårlig indflydelse" på deres medindsatte.

3.5. Ingen dokumentation for stærke indsattes øgede misbrug af andre indsatte

I diskussionen ovenfor om "negativt stærke indsatte" i motiverne til den nye straffuldbyrdslov henvises der til "Indstilling om stærke og svage indsatte i

kriminalforsorgens anstalter og arresthuse” afgivet af en arbejdsgruppe nedsat af Justitsministeriet, Direktoratet for Kriminalforsorgen, i april 1994. Der redegøres i lovmotivernes punkt 5.5.2.2.1. kort for indholdet af denne indstilling. Det fremgår blandt andet, at det i indstillingen foreslås, at der i straffuldbyrdelsesloven tilvejebringes en udvidet adgang til overførsel af “*negativt stærke*” indsatte fra åbent til lukket fængsel. Medens begrebet “negativt stærke” indsatte i et vist omfang nok er forsøgt defineret i indstillingen, henvises der i denne ikke til videnskabelige undersøgelser eller andre kilder, der dokumenterer, at der er blevet flere “negativt stærke” indsatte end tidligere, og/eller at disse i højere grad end tidligere udnytter andre indsatte i fængslerne og/eller arresthusene. Endelig ses det i punkt 5.5.2.2.1. i samme lovmotiver, at endnu en arbejdsgruppe under Justitsministeriet, Direktoratet for Kriminalforsorgen, i en indstilling afgivet i marts 1996 tilsluttede sig betragtningerne afgivet i indstillingen fra april 1994 om negativt stærke indsatte.

3.6. Initiativer overfor “negativt stærke indsatte” i årene før 2000

I årene forud for vedtagelsen af straffuldbyrdelsesloven foretog kriminalforsorgen en række administrative regelændringer. Nogle af disse havde til formål at begrænse den magt, som angiveligt besiddes af “negativt stærke” indsatte.

I det følgende gennemgås en række bilag, som vedrører kriminalforsorgens tiltag overfor “negativt stærke” indsatte samt behovet og baggrunden for tiltagene. Det fremgår af gennemgangen, at der er forskellige opfattelser af rockernes måde at omgås ansatte og andre indsatte på.

3.6.1. Særlig rockerafdeling i Statsfængslet i Vridsløselille

Ved brev af 29. september 1992 tiltrådte Direktoratet for Kriminalforsorgen, at Statsfængslet i Vridsløselille den 13. maj 1992 havde isoleret indsatte med tilknytning til rockerorganisationen “Hells Angels” fra andre indsatte, ved at disse var blevet anbragt sammen på en afdeling - afdeling B 3 - hvor der ikke var indsatte, der ikke havde relationer til rockermiljøet (bilag 1).

Direktoratet for Kriminalforsorgen begrundede blandt afgørelsen med, at der i statsfængslet var foretaget en “undersøgelse”, som skulle dokumentere, at indsatte med tilknytning til Hells Angels skulle lægge “et alvorligt pres på de medindsatte. Et pres, der forbedrede denne gruppes afsoningsvilkår, men forringede de øvrige indsattes afsoningsvilkår” (bilag 1, side 2, 2. afsnit). Af side 3, sidste afsnit, fremgår, at materialet, der ligger til grund for undersøgelsen, er “destrueret”, og at dette er sket “af hensyn til de personer, der har medvirket ved undersøgelsen”.

Undersøgelsen konkluderer om de Hells Angels-relaterede indsatte ifølge direktoratets brev af 29. september 1992 (side 2, 3. afsnit) blandt andet:

at de andre indsatte holdt sig fra kondilokalet, når gruppen var der. De medindsatte lod gruppen gå forrest i køer, når der var besøg af pårørende mv. De holdt sig fra opholdsstuerne i de 2 afdelinger, hvor HA'erne sad. De lod gruppen komme først, når det drejede sig om besøg på andre afdelinger på visse tidspunkter. De søgte frivilligt væk fra en afdeling, hvis der skulle skaffes plads til en fra gruppen. De købte i stigende omfang særlig påklædning og betalte kontingent til HA Defence Fond. De indsatte accepterede, at gruppen styrede anstaltens videotilbud. Ved fællesarrangementer virkede gruppen belastende på de øvrige indsatte. De andre indsatte havde forbud mod at komme i afdelingskøkkenerne på visse tidspunkter. De indsatte var i almindelighed yderst opmærksomme på, om en fra gruppen kunne være interesseret i at deltage i fællesaktiviteter. Var dette tilfældet, holdt de øvrige indsatte sig tilbage fra f.eks. fodbold, tennis mv.

Da undersøgelsesmaterialet som nævnt ovenfor er destrueret af kriminalforsorgen, er det ikke muligt at kontrollere undersøgelsens videnskabelige kvalitet. Dette afholdt dog ikke Dansk Fængselsforbunds medlemsblad "Fængselsfunktionæren" fra i lederen på side 2 i blad nr. 9 fra september 1992 at udtale, at "undersøgelsen, som fængslet foretog, inden man skred til etablering af afdelingen, var tilrettelagt på en yderst objektiv og professionel måde". Det konkluderes på grundlag af undersøgelsen, at "rockerne og deres tilhængere" ved deres undertrykkelse af andre indsatte har "fravalgt sig fællesskabet med andre end deres egen gruppe og må tage konsekvensen af deres handlinger".

Denne meget sikre konklusion kan undre, når henses til en række tilgængelige dokumenter fra tiden umiddelbart forud for isolationen af indsatte med Hells Angels-relationer.

Særligt skal fremhæves en skrivelse af den 11. november 1991, hvor Statsfængslet i Vridsløselille til Direktoratet for Kriminalforsorgen fremsendte en redegørelse "i anledning af omtale i pressen" om "HA'ernes afsoningsforhold mv." (Bilag 2).

I redegørelsen (side 1) anfører fængselsledelsen blandt andet:

Det er påstået, at medlemmer af HA styrer fængslet. Dette er ikke tilfældet. Der har i anstalten tidligere været meget stærke grupper af indsatte, som i meget høj grad har været interesseret i at styre. Her kan nævnes de store smuglere omkring midten af 1970'erne samt enkelte store narkohandlere. Medlemmerne af HA har ikke vist nogen særlig interesse for fængslet som helhed, men har på samme måde som andre indsatte været interesseret i at skaffe sig selv så gode afsoningsvilkår som muligt. Da gruppen er velorganiseret, velbegavet og tilsyneladende har gode økonomiske forhold, kan det give problemer i relation til andre indsatte derved, at disse kan føle sig trykket af HA'ernes tilstedeværelse, ligesom det kan se ud som om HA'erne er positivt forfordelt. Anstalten er imidlertid til stadighed opmærksom på disse forhold og bruger mange ressourcer herpå, hvilket i øvrigt har givet HA'erne den opfattelse, at de er udsat for forfølgning fra anstaltens side. I den forbindelse skal det tilføjes, at uanset de ovennævnte forlydender om, at HA-gruppen skulle være en magtfaktor, har anstalten i mange sammenhænge oplevet dem som ordholdene og med respekt for anstaltens sikkerheds- og ordensprægede regler.

I redegørelsen, side 2, 3. afsnit, anfører fængselsledelsen yderligere:

Der er fra tid til anden gået rygter om, at HA'erne skulle stå bag handel med narkotika i fængslet. Der er imidlertid kun én gang, nemlig i 1987, konstateret, at en HA'er var i besiddelse af narkotiske stoffer. Det drejer sig om 7,5 gram hash. Anstalten har til stadighed undersøgt disse rygter, men har ikke fundet antydning af bevis. På samme måde er der heller ikke fundet tilstrækkeligt dokumentation for forlydender om, at HA'erne skulle stå bag udlån af penge til medindsatte.

På side 3, øverst, udtales endvidere:

Der er fra tid til anden forlydender om, at visse opholdsstuer skulle være forbeholdt HA'erne. Anstalten følger meget nøje, i hvilket omfang andre indsatte har mulighed for at bruge stuerne, og det er senest i dag

bekræftet fra én af de afdelinger, hvor HA'erne er placeret, at også indsatte, der ikke er knyttet til rockergrupperne, kan opholde sig på stuerne.

Kapitel 4

4.1. Holdningen i 80'erne og 90'erne til livet i fængsler og arresthuse

Af kapitel 3 fremgår det blandt andet, at den nye bestemmelse om, at "stærke negative" indsatte skal kunne flyttes fra åbne til lukkede fængsler, når dette "anses for nødvendigt for at forebygge overgreb på medindsatte, personale eller andre i institutionen" er tilblevet ud fra en overbevisning om, at disse "stærke negative" indsatte gennem årene er blevet mere rå og brutale.

Nedenfor gennemgås nogle forskellige holdninger om fængselsforhold og fængselsindsatte, som forskellige personer - blandt andet med tilknytning til kriminalforsorgen - har givet udtryk for gennem de senere år.

I en artikel "Den faktiske adfærd" gengivet i publikationen "Udviklingen i Kriminalforsorgen" udgivet af kriminalforsorgen i 1977 (side 56), evaluerede man, om der var sket en ændring i klientellets adfærd efter, at man havde gennemført de mange liberaliseringer af fængselslivet i begyndelsen af 70'erne. Der udtales blandt andet følgende:

Det er klart, at man igennem de forudgående afsnit kun får et ufuldstændigt billede af dagligdagen i fængslerne. Disciplinen er langt fra den samme, tonen er blevet hårdere også i forhold til de ansatte, og det forekommer, at der er dominerende handelsfolk mellem de indsatte, der udnytter narkotikaefterspørgslen til en handelsvirksomhed, der også kan føre til voldsepisoder.

At tonen er blevet meget mindre respektfuld, må til dels ses i lyset af den udvikling, der er sket i det almindelige samfund. På andre områder - og her er folkeskolen et godt eksempel - har man oplevet noget tilsvarende. Men denne udvikling er i hvertfald et langt stykke en konsekvens af en bevidst bestræbelse på at opnå et mere åbent forhold. Man kan ikke forvente samme formelle distance i den ydre fremtræden, når man søger en reel tilnærmelse mellem personale og klientel. Man kan se udviklingen med hensyn til personalets langt mere tvangsfri uniformering ud fra samme synsvinkel.

Denne mindre regelbundne samværdform må imidlertid under ingen omstændigheder føre til en accept af det hårdere klientels normer. Direktoratet har sammen med anstalterne til stadighed været på vagt over for en udvikling i handelsvirksomheden osv.

En mere generel vurdering af situationen fandt sted på et anstaltsledermøde i marts 1973. Det var her den almindelige opfattelse, at der nok forekom en ret betydelig handelsvirksomhed - og lejlighedsvis også fandt en vis udnyttelse sted - men at denne virksomhed ikke havde antaget mere organiserede former, hvor trusler og voldsmetoder blev taget i anvendelse.

Af indlægget fremgår (også af side 56), at Folketingets Retsudvalg i november 1976 fik oplyst, at der fra "flertallet af anstalterne" var blevet givet udtryk for, at der ikke var "indtrådt nogen foruroligende udvikling, hverken med hensyn til handelsvirksomhed, vold mv. blandt de indsatte eller med hensyn til indsmugling af narkotiske stoffer eller spiritus. Men det fremgik også, at der ved enkelte anstalter periodevis var tale om en forværring af situationen til dels koncentreret omkring enkelte, mere dominerende indsatte."

I artiklen "Narkotika - myte og virkelighed" i Nyt fra Kriminalforsorgen, nr. 2, maj 1990, side 10, udtaler fængselsinspektør Ole Hansen, Statsfængslet i Vridsløselille, blandt andet:

Narkotika koster penge. Indsatte, der vil bruge stoffer i fængslerne, kan ikke betale med de arbejdspenge, de får i fængslet. De kan ikke som udenfor i samme grad småpushe og lave tyverier. Altså får de gæld. Et reelt problem - ja - men stærkt overvurderet. Man hører tit påstande fra de indsatte, der begår kriminalitet under udgang eller kort tid efter løsladelsen, om at årsagen til deres kriminalitet er gæld pådraget i fængslet. Min

erfaring er, at det for det meste ikke er sandt. Desværre har både vi og domstolene en tendens til - ikke alene at tro på det, men også at tage hensyn til det. Således har argumentet adskillige gange ført til ikke rimelige straffedsættelser. Det ved de indsatte - og derfor bruger de det selvfølgelig også.

I Nyt fra Kriminalforsorgen, nr. 3, juni 1990, side 12, i artiklen "Kriminalforsorgen frem mod år 2000" af vicedirektør William Rentzmann, Justitsministeriet, Direktoratet for Kriminalforsorgen, konkluderes i nogle betragtninger om den såkaldte AUF-struktur i fængslerne blandt andet:

Det vil forbedre klimaet i fængslerne, og det vil også gøre arbejdssituationen for de civile grupper lettere og give grundlag for fagligt mere tilfredsstillende virksomhed.

Udviklinger i denne retning synes allerede at kunne konstateres i anstalter, som er gået over til den nye struktur, selvom strukturen endnu kun har haft ganske kort tid til at virke i. Der synes at kunne konstateres en mærkbar bedre forståelse for andres arbejdsopgaver og arbejdsområder, ligesom tonen mellem indsatte og basispersonalet er blevet forbedret - sager om "upassende sprogbrug" er næsten forsvundet, hærværk formindsket osv. osv.

Artiklen "Har vi en Kriminalpolitik?" af vicedirektør William Rentzmann i Nyt fra Kriminalforsorgen, nr. 2, 1991, side 20, giver et utvetydigt indtryk af, at forfatteren på det tidspunkt, da artiklen blev skrevet (i 1991) *ikke* følte, at vor liberale kriminalpolitik blev benyttet af "stærke" indsatte til at udnytte "svage" indsatte. Det udtales blandt andet:

Jeg er ikke et øjeblik i tvivl om, at et fængselsystem, som forsøger at tilnærme sig det almindelige samfund så meget som muligt, som åbner sig så meget som muligt overfor dette samfund og som giver de indsatte større ansvar for deres eget liv, vil være bedre egnet til at begrænse de problemer, der nu engang vil være forbundet med en frihedsberøvelse. Samtidigt vil det fængselsklima, som et sådant system skaber, være betydeligt mere velegnet som grobund for individuel behandling i de tilfælde, hvor det er nødvendigt. Under alle omstændigheder vil et sådant fængselsystem, som baseres på normalisering, åbenhed og ansvarlighed, give færre aggressioner, mindre risiko for udnyttelse af svage indsatte, mindre vold, færre sociale skadevirkninger og øge de indsattes motivation for at få noget fornuftigt ud af fængselsopholdet.

I Nyt fra Kriminalforsorgen, nr. 3, juni 1991, side 17, i artiklen "Det kan være svært at bevare pessimismen, En historie om selvforplejning i Statsfængslet i Nyborg" af vicefængselsinspektør Lisbeth S. Knudsen, udtales blandt andet:

Det er indtrykket, at de allerfleste får mad hele ugen, selv om den for nogle enkelte kan stå på smalkost den sidste dag i kostpengeugen. Kun få er gået i frivillig isolation som følge af selvforplejningen.

4.2. Kvindedag på Statsfængslet i Vridsløselille i august 1991

Den 3. august 1991 afvikledes der i Statsfængslet i Vridsløselille en "kvindedag", hvor 80 kvinder var inviteret udefra til at deltage i en frokost med efterfølgende underholdning sammen med de indsatte. Disse kvinder var blandt andet skuespillere, kunstnere og politikere.

Kvindedagen er omtalt af socialpædagog Jeanne Toxværd og bibliotekar Tine Garsdal i "Nyt fra Kriminalforsorgen" nr. 5 fra oktober 1991. Af side 20 fremgår blandt andet følgende:

Fangerne var med til at planlægge hele projektet, der viste sig at vokse og give langt mere arbejde og større problemer end forventet. Men dette gjorde os til gengæld en oplevelse og et godt samarbejde rigere.

Af side 21 fremgår blandt andet:

Aldrig før har vi set så mange stærke mænd arbejde så hårdt og så effektivt. Tatoveringerne på overarmene blev luftet, og hestehalerne viftede om kap med teltbarduner og Superbrugsens reklameflag. Energien og engagementet fra fangernes side var enorm. Vi var selv på dette tidspunkt ved at være ret udbrændte af ansvar og spekulationer. Man kan vist roligt sige, at det var fangernes overskud og kræfter, der bar os igennem de sidste timer, inden arrangementets start.

Selve dagen forløb godt. Der var en hyggelig summen som ved et guldbryllup, og vejret var som sagt med os. Selv om fangerne tabte til Rødovre pigehold, og der manglede 50 wienerbasser til kaffen, mener vi kun at kunne spore tilfredshed hos fangerne.

På side 22 udtales blandt andet:

Tine Bryld, Dannie Druedyld (heks), Kirsten Jacobsen, Anne Marie Helger og Kristine Cordsen deltog efter frokosten i en paneldiskussion, hvor Lotte Wissum fra DR fra ordstyrer.

Inden paneldiskussionen havde Jønke, Michael, John og Kim opført en sketch om fangers besøgsforhold som oplæg til diskussionen.

Følgende konkluderes (også på side 22):

Dagen beviste, at der er mængder af ressourcer, talent, positiv energi, humor og varme blandt de indsatte, der bør udnyttes.

Den omhandlede kvindedag må siges i høj grad at stemme overens med den kriminalpolitik, som blev tilstræbt i Danmark i 1991, og som blandt andet er beskrevet i den ovenfor citerede artikel "Har vi en Kriminalpolitik?" af vicedirektør William Rentzmann, hvor han blandt andet konkluderer: "Under alle omstændigheder vil et sådant fængselssystem, som baseres på normalisering, åbenhed og ansvarlighed, give færre aggressioner, mindre risiko for udnyttelse af svage indsatte, mindre vold, færre sociale skadevirkninger og øge de indsatte motivation for at få noget fornuftigt ud af fængselsopholdet".

Kvindedagen, hvor et stort antal almindelige borgere sammen med mere kendte borgere samt de lokale næringsdrivende m. fl. sammen med de indsatte deltog i forberedelserne til det arrangementet, kan ses som et eksempel på, at der i befolkningen i almindelighed i 1991 var en større eller mindre forventning om, at indsatte skal behandles så normalt som muligt under strafudståelsen.

Endnu et eksempel på tidens holdninger fremgår af en artikel af amtsrådsmedlem i Århus amtsråd for SF Niels E. Eskildsen i Fængselsfunktionæren, nr. 5, maj 1991, side 4f, med overskriften "Skift fangevogterne ud med socialpædagoger". Af artiklen fremgår blandt andet følgende:

Billedligt talt skal vi finde ud af, hvordan vi går spændt en "turbo" på den kriminalforsorgske "Trabant". Ved at starte med at udlægge i hvert tilfælde den frie kriminalforsorg til amterne, vil vi kunne få skabt en bedre sammenhæng imellem ansvar, kompetence og økonomi i en hvad vi kunne kalde: enstrenget indsats over for kriminelle.

En sådan sammenhængende og koordineret indsats burde kunne medføre, at vi fik bedre resultater m.h.t. at udsluse de kriminelle i samfundet igen. Sådanne resultater har amterne opnået i hvert tilfælde opnået i forhold til de psykiatriske patienter og de åndssvage, som amterne fik ansvaret for i cirka. 1980.

Nu er det jo ikke sådan, at man løser problemerne alene ved at flytte kriminalforsorgen fra staten til amterne, det der virkelig betyder noget er den ændrede menneskeopfattelse, som amterne tog udgangspunkt i, da man fik særforsoget lagt ud.

Man gik øjeblikkeligt i gang med at lukke alle stor-institutioner med f.eks. 16 sengestuer og andre umenneskeligheder. De åndssvage fik tilbudt egen bolig og et arbejde, og nu 10 år efter udlusningen, har nogle åndssvage for første gang i deres liv fået troen på, at de også har ret til et menneskeligt liv. Det er sådanne radikale ændringer, vi også burde sætte i værk i forhold til vore kriminelle i fængslerne, vi kunne starte med at skifte "fangevogterne" ud med socialpædagoger og de hårde stoffer med biodynamiske gulerødder. Derudover er der ikke meget perspektiv i tøjklæmmeterapi, så vi kunne passende fortsætte med at skifte tøjklæmmerne ud med EDB-maskiner, der er nemlig brug for folk, der kan noget med EDB.

Såvel indlægget om kvindedagen som forslaget om udskiftning af fængselsbetjente med socialpædagoger er eksempler på, at nogen troede på, at der var behov for en yderligere styrkelse af den humanistiske linje, som i begyndelsen af 90'erne havde præget kriminalforsorgen gennem mange år.

4.3. Eksempler på holdninger til indsatte i Dansk Fængselsforbund

At der kan være stor forskel i holdningerne til indsatte hos fængselsbetjente og for eksempel hos socialpædagoger eller andre af de faggrupper, som deltog i planlægningen af den ovenfor omtalte kvindedag, fremgår blandt andet af et bestyrelsesmødereferat af 6. august 1991 fra Dansk Fængselsforbund, afdelingen i Vridsløselille (bilag 3). Her omtales kvindedagen også. Det fremgår, at bestyrelsen "forinden dagen oprandt" var "skeptisk - endog meget skeptisk". Det hedder videre, at "noget så vigtigt som sikkerheden helt var gået fløjten. Ingen vidste, hvad hvem skulle foretage sig, det var så som så med visitation/kontrol af gæster udefra - ja selv en hund fik lov at passere. En værre gang slendrian skal man vist lede længe efter. Jubel blandt fangerne var der naturligvis over en udtalelse om, at fangevogtere befandt sig på et lavere stadium end andre".

Videre hedder det i referatet:

HA'erne. At dette punkt kommer lige efter kvindedagen, er ikke helt tilfældigt. Man skal være mere end blåøjet, for ikke at kunne se, at omtalte gruppe har en stor finger med i, at det overhovedet var muligt at få stablet kvindedagen på benene. Indflydelse på højt plan, har gruppen - derom ingen tvivl.

Bestyrelsen må på det kraftigste protestere - og appellere til ledelsen om at være mere jordnær og se mere realistisk på dagligdagen, som den former sig i fængslet. Der tales i krogene om, at det næste der kommer igennem i fængslet bliver et bike-show, indeholdende et antal Harley Davidson mc'ere, diverse veste med vinger, stjerner og andre dingener påmonteret omtalte veste, samt andet HA udstyrs-uvæsen.

Hvis alt dette er den virkelige forløber for den ny struktur (AUF), er Betjentforeningens nuværende bestyrelse ikke til sinds på nogen måde at lade sig repræsentere ved nogen som helst forhandling med ledelsen, når talen drejer sig om AUF. Vi vil ikke lade HA eller andre indsatte bestemme, hvad fremtidens fængsel skal indeholde.

Skammeligt at vide, hvordan de indsatte retteligt "smovsede" sig i god mad på kvindedagen - mens vi andre i det daglige dårligt nok kan få bevilget et blyant. Skærende kontrast af dimensioner.

Den i referatet omtalte "slendrian" med hensyn til ordens- og sikkerhedsforanstaltninger omtalt af Dansk Fængselsforbund skal ses i sammenhæng med den omtale, som kvindedagen får af socialpædagog Jeanne Toxværd og bibliotekar Tine Garsdal i "Nyt fra Kriminalforsorgen" nr. 5 fra oktober 1991 gengivet ovenfor, og som giver et utvetydigt indtryk af, at de indsatte ikke misbrugte denne "slendrian" på det sikkerhedsmæssige område.

Den forskel i vurderingen af kvindedagen i Statsfængslet i Vridsløse, som kommer til udtryk i henholdsvis fængselsforbundets medlemmers beskrivelse af arrangementet og henholdsvis i de andre aktørers beskrivelse af samme, indikerer, at der undertiden er meget stor forskel i det syn på strafafsonere, som findes på den ene side hos fængselsfunktionærer og på den anden side hos andre faggrupper som for eksempel socialrådgivere, bibliotekarer eller pædagoger. Det kan således undre, at den ovenfor citerede artikel af amtsrådsmedlem i Århus amtsråd for SF Niels E. Eskildsen i Fængselsfunktionæren, nr. 5, maj 1991, om at overveje ansættelse af socialpædagoger i fængslerne, tilsyneladende ikke har tiltrukket større opmærksomhed hos de relevante beslutningstagere, end tilfældet er.

Kapitel 5

5.1. Besparelser i kriminalforsorgen

Besparelser var i slutningen af 80'erne og begyndelsen af 90'erne et ofte diskuteret emne i Dansk Fængselsforbund: Under overskriften "Pengekassen er smækket i!" af formand Carsten Pedersen i Statsfængslet i Vridsløselille beklages i Fængselsfunktionæren nr. 7-8, juni-august 1989, side 4, en række besparelser gennemført i Statsfængslet i Vridsløse. Af Fængselsfunktionæren nr. 12-1, januar 1990/1991, side 3, fremgår, at Direktoratet for Kriminalforsorgen på et budgetudvalgsmøde den 16. november 1990 meddelte de forhandlingsberettigede organisationer, at der var planlagt besparelser inden for forsorgens område, og at der derfor blandt andet ville blive foretaget "personalereduktioner" i 1991. Disse indebar ifølge bladet blandt andet en beslutning om at lukke Arresthuset i Grenå den 1. januar 1991, Arresthuset i Fredericia den 1. februar 1991, Arresthuset i Horsens den 1. februar 1991 og Arresthuset i Nyborg den 1. januar 1992. Det fremgår også af indlægget, at Dansk Fængselsforbunds hovedbestyrelse "i skarpe vendinger og formuleringer" beklagede udspillet.

5.2.1. Forslag om fokus på opsigtsvækkende episoder i fængslerne

I 1989 hyrede Dansk Fængselsforbund Markedsfirmaet J+J, idet man havde erkendt et "behov for betydelige ændringer i den måde, Dansk Fængselsforbund markerer sig på". Firmaet foretog en analyse af forskellige personers - herunder politikeres - holdning til fængselsfunktionærer. I en artikel af forbunds næstformand Bent Fogt i "Fængselsfunktionæren", nr. 9, 1989, side 11ff, gengives markedsfirmaet J+J's konklusion. Det konkluderes, at hverken politikere eller offentligheden i øvrigt har "nogen stor interesse" i fængselsbetjentes lønforhold (side 13, 1. spalte, 4. afsnit). I det efterfølgende fremhæves nogle eksempler på "informationsstrømmen", som Dansk Fængselsforbund fremtidigt skal levere til offentligheden blandt andet med henblik på, at der skabes "forståelse" for fængselsbetjentenes "vanskelige situation". I de to sidste afsnit i samme spalte hedder det:

Kan man etablere denne forståelse, er der skabt grundlag for imødekommenhed, når kravene om forbedrede løn- og arbejdsforhold fremsættes.

En del af de informationer, som kan tjene dette formål, kan planlægges. Men vi mener, at DF bør se i øjnene, at der er langt bedre muligheder for at komme igennem med budskaber, når en opsigtsvækkende episode finder sted i fængslerne.

5.2.2. Massiv omtale siden 1992 i Fængselsfunktionæren af opsigtsvækkende episoder

I det følgende ses det, hvorledes "opsigtsvækkende episoder" i årene efter har fået en meget stor prioritering i Dansk Fængselsforbunds fagblad "Fængselsfunktionæren":

I *Fængselsfunktionæren*, nr. 9, 1992, side 2, under overskriften "Hed sommer i Vridsløselille" fortælles der om "strejker, hærværk og isolation af indsatte". I *Fængselsfunktionæren* nr. 10, 1992, side 15, fortsættes omtalen af samme episode under overskriften: "Det ulmer stadig i Vridsløselille". I *Fængselsfunktionæren*, nr. 5, 1994, side 8, fortæller en fængselsoverbetjent under overskriften "Søndagen jeg aldrig glemmer" om sit

fund i en fængselscelle af en indsat, som havde hængt sig, og om de psykiske følger, som fundet fik for fængselsfunktionæren. I *Fængselsfunktionæren*, nr. 7-8, 1994, side 2, i lederen "Synspunkt" beskrives det, hvorledes "svage indsatte" udnyttes af "stærke indsatte", og hvorledes vold og narkotika er et stigende problem. Politikerne opfordres i artiklen til at "tilføre de ressourcer, der skal til for at forbedre forholdene". I *Fængselsfunktionæren*, nr. 5, 1995, side 16, fortælles det, hvorledes indsatte ikke tør anmelde ulovligheder begået i fængslerne af indsatte "fra rockermiljøet", idet de "er bange for, at rockerne med henvisning til forvaltningsloven får kendskab til deres navn". I *Fængselsfunktionæren*, nr. 10, 1995, side 6, beskrives en episode, hvor indsatte ved brug af en gummiged undveg fra et lukket fængsel. Det konkluderes, at der er "sket en ændring i klientellets sammensætning, og at vi huser indsatte, der ikke skyer nogen midler for at opnå det, de selv vil". I konklusionen hedder det: "Det har vi selv gjort opmærksom på længe, men nu er det altså også kommet til offentlighedens kendskab". I *Fængselsfunktionæren*, nr. 2, 1996, side 4-5 fortælles i en stort opsat artikel illustreret med en tegning af et voldsomt slagsmål om en episode, hvor to fængselsfunktionærer netop havde været udsat for "brutal vold i Esbjerg Arrest". I *Fængselsfunktionæren*, nr. 7/8, 1996, fortælles i en meget stort opsat artikel med billeder, hvorledes en indsat havde indbygget en mobiltelefon i et fjernsyn i en fængselscelle. I sidste afsnit udtales der tilfredshed med, at partiet CD på grundlag af en opfordring fra "Dansk Fængselsforbund" vil forsøge at finde "politisk vilje" til at skaffe de "nødvendige ressourcer" til brug for kriminalforsorgen. I *Fængselsfunktionæren*, nr. 9, 1996, side 2, hedder lederen "Så skete det igen!". Der fortælles om et væbnet angreb mod en rocker i et åbent fængsel. I *Fængselsfunktionæren*, nr. 11, 1996, side 3 fortælles der under overskriften "Igen overfald i flermandscelle" om et sådant overfald. I samme blad fortælles under overskriften "Situationsrapport fra arresthuset i Odense" om overfald på fængselsfunktionærer i Arresthuset i Odense. I *Fængselsfunktionæren*, nr. 12-1, 1996/7, side 8-9, fortælles der om en bombetrussel mod Helsingør Arrest. Overskriften i *Fængselsfunktionæren*, nr. 3, 1997, side 4-6, hedder "Nyt rockerattentat". Lederen i *Fængselsfunktionæren*, nr. 5, 1997, side 2, hedder "Vold og trusler mod personalet". En artikel i *Fængselsfunktionæren*, nr. 5, 1997, side 4, har overskriften "Vold mod tjenestemand er ikke strafbart - det mener anklagemyndigheden!" I *Fængselsfunktionæren*, nr. 10, 1997, side 4-6, fortælles der under overskriften "Vi kræver handling", hvorledes det er lykket fængselsfunktionærer at afværge "flere overfald på fængselsfunktionærer". I samme blad, side 11, hedder overskriften "Anarki i fængslet". Denne handler også om Statsfængslet i Nyborg. *Fængselsfunktionæren*, nr. 10, 1997, side 12 og 13 handler om et "Planlagt rockeroverfald mod personale på Vestre Fængsel". *Fængselsfunktionæren*, nr. 11, 1997, side 4 og 5 indeholder en artikel med overskriften "Vold og trusler mod personalet". I *Fængselsfunktionæren*, nr. 2, 1998, side 6f, fortælles under overskriften "'Nøglebar' på Statsfængslet i Nyborg" om indsattes besiddelse af nøgler til et lukket fængsel. I *Fængselsfunktionæren*, nr. 4, 1998, side 10, er overskriften "Eftersøgning af våben på Statsfængslet i Ringe". En artikel i *Fængselsfunktionæren*, nr. 5, 1998, side 10f, bærer overskriften "Sandholmlejren invaderes af autonome". Overskriften i *Fængselsfunktionæren*, nr. 9, 1998, side 4-5, hedder "Dramatisk fangeflugt fra Nakskov

Arrest”. Overskriften i *Fængselsfunktionæren*, nr. 12-1, 1998/99, side 6-8, hedder “Usædvanligt groft overfald i Statsfængslet i Ringe”. I *Fængselsfunktionæren*, nr. 6, 1999, side 16, fortælles under overskriften “Utroligt fund i kummefryser” om fundet af en mobiltelefon i en dybfrossen kylling tilhørende en indsat. I *Fængselsfunktionæren*, nr. 11, 1999, side 10-11, er overskriften: “Planlagte og umotiverede overfald på arresthuspersonale”. En artikel i *Fængselsfunktionæren*, nr. 4, 2000, side 4-5, bærer overskriften “Overfald på kollegaer”. I *Fængselsfunktionæren*, nr. 7-8, 2000, side 14-15, fortælles der om, hvorledes indsatte “hævnløst” føres videre uden for murene. Underrubrikken hedder “Fangeoprør afværget i Vestre Fængsel”. Lederen i *Fængselsfunktionæren*, nr. 10, 2000, bærer overskriften “Urimelige arbejdsvilkår” (side 3). En artikel i *Fængselsfunktionæren*, nr. 2, 2001, side 4, har overskriften “Voldtægtslignende hændelser på Statsfængslet i Ringe”.

5.3. Delkonklusion

Det kan næppe udelukkes, at forslaget fra markedsfirmaet J+J om at det er lettere at “komme igennem med budskaber”, når der til stadighed omtales “opsigtsvækkende” episoder i fængslerne, kan være en medvirkende faktor til den store strøm af indlæg i “Fængselsfunktionæren” om voldelige episoder mv. i fængslerne, som der er givet eksempler på umiddelbart ovenfor.

Kapitel 6

6.1. Bedre trivsel i fængslerne i 1999 end i 1968

I det såkaldte Nordskov-udvalg, også kaldet "Differentieringsudvalget", der har haft til opgave at fremkomme med overvejelser vedrørende fordelingen af indsatte i kriminalforsorgens institutioner, har der imidlertid været foretaget videnskabelige undersøgelser, der kan belyse blandt andet udviklingen i omfanget og intensiteten af vold og trusler i fængsler og arresthuse. Disse undersøgelser er gengivet i "Placering af indsatte", bind 2, Direktoratet for Kriminalforsorgen, Februar 2000. En af undersøgelserne er betegnet "Trivselsundersøgelsen". Undersøgelsen er udarbejdet af Flemming Balvig i august 1999. Af undersøgelsens kapitel 9, side 123, fremgår blandt andet:

18% tilkendegiver, at de under anstaltsopholdet er blevet udsat for overgreb/vold fra personalets side, og 14% at de har været udsat for noget tilsvarende fra medindsatte. Det er en almindelig erfaring, at der kan være stor forskel på, hvordan "offeret" og "gerningspersonen" opfatter en bestemt situation, og ikke sjældent endda også med hensyn til hvem af dem, der egentlig er "offer" og "gerningsperson" og om der i det hele taget er foregået noget, som har karakter af overgreb eller vold. Dette gælder givetvis også for overgrebene/volden i fængslerne, såvel mellem indsatte som mellem indsatte og personalet. Dette bør man have sig for øje ved vurderingen af tallene. Vi besidder ikke nærmere oplysninger om, hvad der reelt er foregået eller ikke foregået i de situationer, de indsatte siger, de har været udsatte for eller vidner til. Hvad tallene imidlertid umiddelbart udtrykker er, at klimaet og hverdagen i anstalterne, set gennem de indsattes briller, til tider kan være barsk/hård/risikabel, såvel i forhold til medindsatte som i forhold til personalet.

Det er muligt, at visse former for overgreb, og den måde de udøves på mv., er af nyere dato. Overgrebene som sådan er det imidlertid næppe. Sammenlignet med en undersøgelse foretaget blandt unge indsatte i slutningen af 1960'erne, ser det således ikke ud til, at der er flere indsatte der udsættes for trusler/vold nu til dags end der var dengang:

Procent 16-24 årige mænd indsat i ungdomsfængslet i 1968 , der siger de har været udsat for trusler om vold eller vold begået af medindsatte	38
Procent 16-24 årige mænd indsat i 5 fængsler arresthuse i 1999 , der siger de har været udsat for trusler om vold eller vold begået af medindsatte	31

Det ret store antal indsatte, der ikke trives særligt godt under de givne forhold i anstalterne, er næppe heller et nyt fænomen. Det var også dette billede, der tegnede sig af situationen i begyndelsen af 1970'erne, da man foretog den første undersøgelse af indsattes trivsel i danske arresthuse. ...."

Af trivselsundersøgelsens side 112, 4. afsnit, fremgår om betydningen af sondringen svage/stærke indsatte i forhold til overgreb fra personalet blandt andet:

I diskussionen om vold i fængsler har man bl.a. fokuseret på den eventuelle betydning af den kriminalitet, de indsatte er dømt for. Specielt har det været fremført, at personer tiltalt eller dømt for sædelighedskriminalitet skulle løbe en særlig risiko for at blive udsat for forskellige former for overgreb fra andre indsatte side. Der indgår så få personer, der er tiltalt eller dømt for sædelighedskriminalitet i den aktuelle undersøgelse (i alt 5), at sikre statistiske konklusioner ikke kan drages. Tallene, som de umiddelbart fremtræder, viser, at en væsentligt større del af de sædelighedskriminelle har oplevet sig udsat for mobning, trusler og/eller overgreb/vold fra de medindsatte side. Det er især mobningshyppigheden, der er stærkt forhøjet; hyppigheden af trusler er en del forhøjet, mens overgrebs-/voldshyppigheden er så lidt forhøjet, at det ikke kan tillægges betydning. Der er også en forhøjet hyppighed af sædelighedskriminelle, der har været vidne til, at andre indsatte er blevet udsat for diverse overgreb fra medindsatte side. Til gengæld oplever de sædelighedskriminelle sig mindre udsat for mobning mv. fra de ansattes side.

Af sidste afsnit på samme side (side 112) fremgår det:

Vi så tidligere, at den generelle tilfredshed eller trivsel især var en funktion af den grundlæggende karakter, den anstalt og afdeling havde, man befandt sig på, de muligheder der eksisterede på anstalten for at

strukturere sin tid og give denne tid indhold samt kontakt til familien. Hvis vi nu supplerer denne analyse ved at medinddrage alle svarene på spørgsmålene om forholdet til ansatte og medindsatte, institutionelle faktorer (hvilken konkret anstalt man befinder sig på) samt alle baggrundsfaktorer, viser det sig, at de samme forhold stadig fremstår som centrale, men at de suppleres af to områder.

(sideskift til side 113 øverst)

For det første viser visse aspekter af forholdet til personalet sig at have selvstændig og markant betydning for den generelle trivsel. Det er ikke så meget, om man synes de ansatte behandler de indsatte ens eller kontaktens kvalitet til kontaktpersonen, forsorgsmedarbejderen mv. Det er overraskende nok heller ikke, om man konkret mener sig udsat for overgreb/vold eller ej. Det udslagsgivende er, om man mener sig udsat for trusler og/eller mobning fra personalets side. De indsatte, der har været udsat for denne slags oplevelser/hændelser, trives generelt markant dårligere end andre indsatte, uanset hvordan deres forhold i fængslet i øvrigt er. Derimod viser ikke et eneste af de forhold, der er belyst i forhold til medindsatte - det være sig forholdet i al almindelighed til andre indsatte eller udsathedens for forskellige former for overgreb - sig udslagsgivende for trivselsniveauet.

For det andet viser en enkelt af de institutionelle faktorer sig markant udslagsgivende. Indsatte, der er placeret i Statsfængslet i Nyborg, er generelt mindre tilfredse med fængselsforholdene end andre indsatte uanset deres grad af tilfredshed med mere specifikke forhold, hvem de er (baggrundsfaktorer) og deres forhold til personalet og medindsatte. ...”

Der er således at være flere indsatte i undersøgelsen, der oplyser, at de føler sig udsat for overgreb/vold fra personalets side, end fra andre indsattes side. Det fremgår også, at der i perioden fra 1968 til 1999 har været tale om et *faldende* antal indsatte, som oplyser, at de føler sig udsat for trusler om vold eller vold fra Deres medindsatte.

6.2. Forslag til (yderligere) forbedring af indsattes trivsel i fængsler og arresthuse

På konklusionens næste side, side 124, foreslås 3 veje, som kan anvendes til, hvorledes man kan indrette straffuldbyrdelsen i overensstemmelse med undersøgelsens resultat. Disse er beskrevet således:

1. Den ene vej man kan gå er at søge i videst muligt omfang at bruge alternativer til frihedsberøvelsen for de mennesker, der generelt set har størst risiko for at vantrives, og for hvem det er mest personligt belastende at være berøvet friheden. I forlængelse heraf vil det være formålstjenligt:

- ⑩ At bruge frihedsberøvelsen så lidt over for yngre mennesker som muligt
- ⑩ At bruge frihedsberøvelsen så få gange over for mennesker i deres livsforløb som muligt
- ⑩ At gøre frihedsberøvelsen så kort som mulig
- ⑩ At have særlige alternativer (til frihedsberøvelsen eller i form af typer af frihedsberøvelse) til mennesker, der er sigtet for eller som har begået stærkt stigmatiserende kriminalitet.

2. Den anden vej er i videst muligt omfang at placere indsatte på anstalter, hvis grundlæggende karakter og placering er trivselsfremmende. Det drejer sig især om:

- ⑩ At placere flest mulige indsatte den størst mulige del af deres indsættelsestid på en åben anstalt
- ⑩ At placeres indsatte så geografisk tæt ved deres familie/venner som muligt
- ⑩ At give de enkelte indsatte størst mulige indflydelse på, hvilken afdeling på en anstalt de placeres på, herunder ved overflytning fra en afdeling til en anden afdeling
- ⑩ At have et udbud af afdelinger på de enkelte anstalter, der er dækkende for så mange af de indsattes interesser og ønsker som muligt

3. Den tredje vej er i videst muligt omfang at give forholdene i anstalterne en struktur og et indhold, der er trivselsfremmende. Særligt centralt vil det være:

- ⑩ At give de indsatte så gode vilkår, som det overhovedet er muligt for at opretholde/udbygge en så hyppig og tæt kontakt med deres netværk (familie og venner) uden for anstalten, ikke mindst i form af udgange

- ⑩ At give de indsatte gode muligheder for at strukturere deres tid og give denne tid et attraktivt indhold gennem især de arbejdsmæssige muligheder og de fritidstilbud, der etableres
- ⑩ At give de indsatte gode muligheder for at leve en dagligdag, der dels ikke er alt for ensformig og dels ikke er ydmygende (vedrører bl.a. måltider/mad, badeforhold/toiletforhold, vareudbud/varepriser, celleindretning/indretning af besøgsrum, aflønning/penge til rådighed/egen forvaltning af økonomi mv.)
- ⑩ At sikre at man har et personale, som er motiverende for og gode til at skabe positiv kontakt til de indsatte.

6.3. Personalets syn på “rockere”

Da fuldbyrdelsesloven blandt andet bygger på den forudsætning, at personer med et “rocker-tilhørsforhold” normalt er “stærke negative indsatte” og derfor skal udstå straf i lukkede institutioner, er det relevant også at citere nedenstående undersøgelse. Den er gengivet i “Den institutionsmæssige placering af indsatte”, Differentieringsudvalget, Direktoratet for Kriminalforsorgen, februar 2000. Af bind 2, kapitel 15, side 61 f., fremgår blandt andet:

De, der har udfyldt spørgeskemaerne, er anmodet om at angive, hvorvidt den indsatte er negativ stærk, positiv stærk, svag eller ingen af delene. I 42 tilfælde er dette spørgsmål ikke besvaret. I øvrige 10 procent af spørgeskemaerne er det oplyst, at der ikke er tilstrækkelig kendskab til den indsatte til at foretage en sådan vurdering. Af de øvrige indsatte er hver tiende karakteriseret som negativ stærk, cirka hver sjette som positivt stærk, godt hver tredje som svag, mens knap halvdelen af de indsatte ikke menes at tilhøre nogen af disse grupper, jf. tabel 15.1.

Tabel 15.1. Personalets vurdering af den indsatte.

	Antal	Procent
Negativt stærk indsat	226	10
Positivt stærk indsat	373	16
Svag indsat	677	29
Ingen af delene	1.097	46
Total	2.373	100

Personalet er også spurgt, hvor sikre de er i denne vurdering af indsatte. Tabel 15.2 viser, at godt en tredjedel føler sig meget sikre i deres vurderinger, mens halvdelen føler sig ganske sikre. Tilbage er knap en tiendedel, hvoraf de fleste føler sig lidt usikre i deres vurderinger. Næsten ingen oplyser, at de er meget usikre. Det skal bemærkes, at vurderingssikkerheden ikke er forbundet med, hvordan den indsatte vurderes. Personalets påpasselighed med at karakterisere de indsatte synes således både generelt og inden for de enkelte kategorier af stærke og svage indsatte at være ganske stor.

Tabel 15.2. Vurdering af de indsatte fordelt efter, hvor sikre personalet er i vurderingen i procent.

	Meget sikker	Ganske sikker	Lidt usikker	Meget usikker	I alt
Negativt stærk indsat	39	50	10	0	100
Positivt stærk indsat	40	53	6	1	100
Svag indsat	41	52	6	0	100
Ingen af delene	33	58	9	0	100
Alle indsatte	37	55	8	0	100

På trods heraf skal det alligevel understreges, at indholdet af de enkelte kategorier ikke nødvendigvis er homogent. I spørgeskemaet er begreberne “svage indsatte”, “positivt stærke indsatte” og “negativt stærke

indsatte” således ikke nærmere defineret, men det er den enkelte ansattes opfattelse og forståelse heraf, der danner udgangspunkt for kategoriseringen af de indsatte. Undersøgelsen kan dermed belyse, hvilke forhold der influerer på de ansattes kategorisering af de indsatte i forhold til stærk-svag problematikken.

Tilknytning til rockergrupper mv.

Man kunne forvente, at personalets vurdering af de indsatte i meget høj grad ville hænge sammen med, om den indsatte er tilknyttet en bestemt gruppe i fængslet eller ej. Især de negativt stærke indsatte forbindes typisk med rockergrupper. Som tabel 15.3 viser, er der da også en sådan sammenhæng. Denne er dog langt fra total, idet kun knap en fjerdedel af de negativt stærke indsatte er tilknyttet en gruppe i fængslet. Kun en mindre del af de negativt stærke indsatte er altså identificeret gennem tilknytning til en bestemt gruppe.

Tabel 15.3. Vurdering af indsatte fordelt efter, om den indsatte er tilknyttet en identificerbar gruppe i fængslet eller ej, i procent.

	Ikke tilknyttet en gruppe	Måske tilknyttet en gruppe	Ved ikke	Tilknyttet en gruppe	I alt
Negativt stærk indsat	52	18	8	23	100
Positivt stærk indsat	90	4	3	3	100
Svag indsat	96	1	3	1	100
Ingen af delene	93	1	3	3	100
Alle indsatte	89	3	3	4	100

Omvendt ser det heller ikke ud til, at tilknytningen til en af de velkendte rockergrupper - H.A. eller Bandidos - i sig selv er et sikkert tegn på, at den indsatte vurderes som negativt stærk. 74 indsatte angives at være medlem af H.A., Bandidos eller “en rockergruppe”. Af disse 74 indsatte vurderes de 44 at være de negativt stærke, de 9 vurderes som positivt stærke, mens de resterende 21 ikke menes at være hverken stærke eller svage.

Undersøgelsen viser, at personalet ofte vurderer, at personer, der er “tilknyttet en gruppe” ikke er “negativt stærke indsatte”. Da udgangspunktet imidlertid er, at sådanne personer skal betragtes som negativt stærke indsatte, skal de således anbringes i lukkede institutioner, uanset hvad personalet måtte mene om disses egnethed til at udstå straffen i en åben.

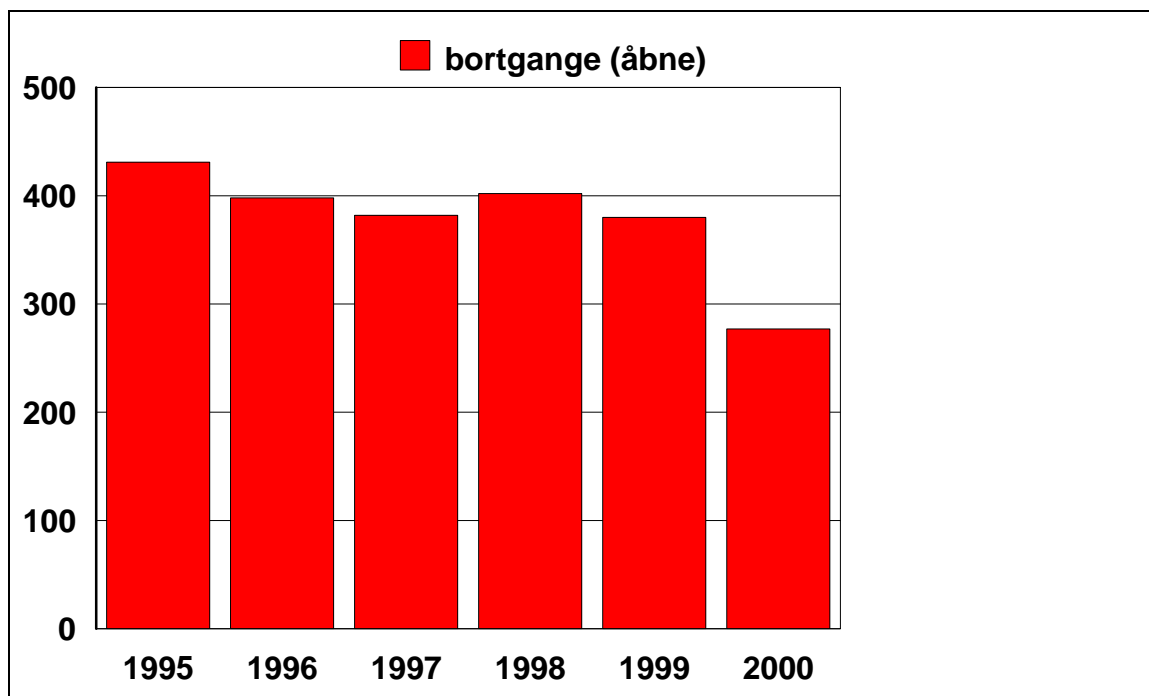
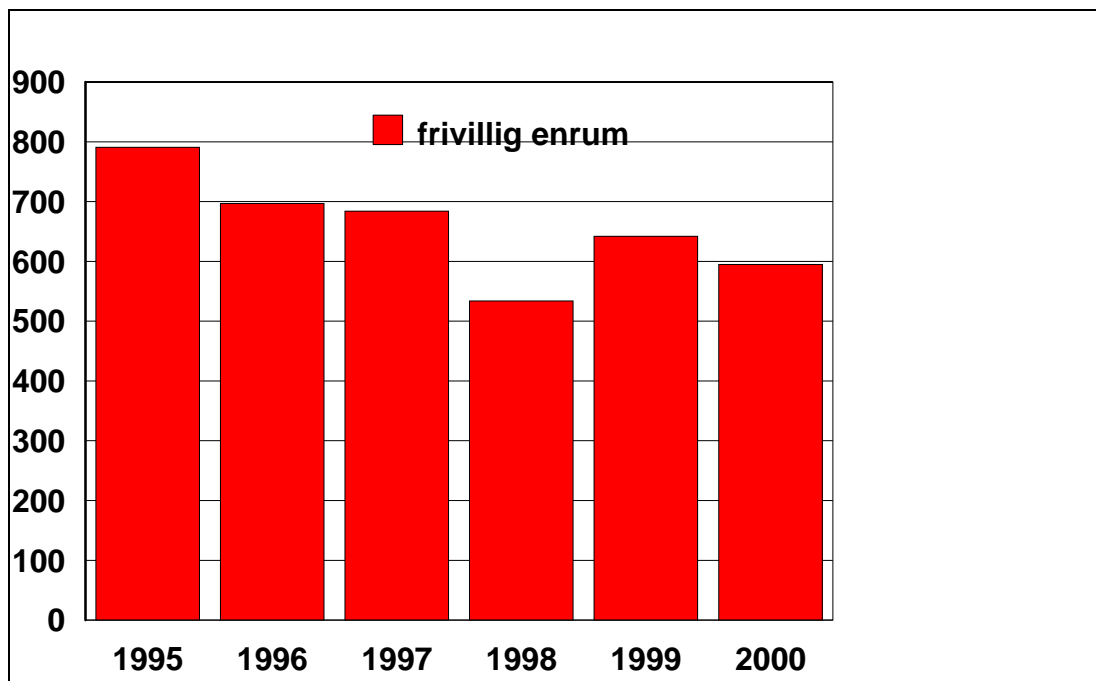
6.4.1 Indsatte i “frivilligt enrum” og indsattes undvigelser

I dagspressen har det ofte været anført, at svage indsatte for at få fred for de stærke lader sig frivilligt anbringe i enrum (isolation) for således at undgå kontakt med andre indsatte.

Det er blandt fængselsfolk ofte påpeget, at udviklingen i undvigelser også kan være et udtryk for, hvordan de indsatte befinder sig i fængslerne. Det er således nærliggende at antage, at en eventuel stigning i stærke indsattes terror mod svage indsatte kan føre til, at disse i højere grad forsøger at undvige. I “Udviklingen i Kriminalforsorgen” udgivet af Direktoratet for Kriminalforsorgen i 1977 udtrykkes denne antagelse således (side 57):

Et vist indtryk af anstaltens dagligdag får man gennem anvendelsen af disciplinærstraf, der behandles nedenfor under pkt. 10. En anden side af sagen belyses gennem antallet af undvigelser ..

Nedenstående to tabeller viser udviklingen i perioden fra 1995 til 2000 henholdsvis for antallet af anbringelser i "frivilligt enrum" i Kriminalforsorgens anstalter og for antallet af undvigelses fra de åbne fængsler.

6.4.2. Delkonklusion

Lægges det til grund, at omfanget af indsatte, der søger frivillig enrumssanbringelse, og/eller indsatte, der undviger, øges i perioder, hvor stærke indsatte udøver overgreb på svage indsatte, tyder de ovenfor viste tabeller ikke på, at der i tiden fra 1995 til 2000 er sket en stigning i omfanget af sådanne overgreb. Der er i forhold til tidligere færre indsatte, der ønsker sig hensat i "frivilligt enrum", og der er færre indsatte, der undviger fra de åbne fængsler.

Kapitel 7

7.1. Konklusion

I kapitel 6 er gengivet en interviewundersøgelse, der viser, at færre indsatte i 1999 end i 1968 angav, at de havde været udsat for trusler om vold eller vold fra deres medindsatte. Dette er interessant, når henses til, at det netop var i årene umiddelbart *efter* 1968, at der blev gennemført et meget stort antal reformer, som har "normaliseret" hverdagen i fængslerne.

I Hans Jørgen Engbos "Fuldbyrdsret", DJØF 2001, side 9, er udviklingen beskrevet således:

Reformer i fængselsvæsenet i årene omkring 1970 - styret af direktør Lars Nordkov Nielsen - medførte en oprustning af de indsattes menneskeretlige position og et afgørende gennembrud for begrebet "normalisering", som fængselsinspektør J. Heilbo (1969) i et foredrag i Kriminologisk Selskab definerede som "en tilnærning af anstaltsmiljøet til den gennemsnitlige tilværelse i kulturkredsen ...

Man kan overveje, at det netop er denne "normalisering" af fængselslivet, som har ført til en nedgang i antallet af indsatte, som oplyser, at de har været udsat for vold eller trusler om vold fra deres medindsatte. En sådan teori støttes af nedenstående betragtninger i **"Forsorg for hvem, Et alternativ til samfundets behandling af sine syndebukke - afvigerne"** af **Göran Ahlin, Christer Båge, Clarence A. Crafoord, Malla Günther, Karen Hassel, Bo Sigrell og Gunnar Öberg, Hans Reitzel København 1972. Af side 82f fremgår blandt andet:**

Fængslet kan stort set opdeles i et personalesamfund og et fangesamfund. Jo mere autoritær institutionen er, jo større synes afstanden mellem disse to grupper at være. Formålet med en barriere er at markere forskellen mellem de straffede og personalegruppen, d.v.s. mellem uhæderlige og hæderlige. For at der ikke skal opstå tvivl om hvilken gruppe en person tilhører, har de to grupper forskellig påklædning, m.m. Vi har tidligere omtalt rangordenen blandt personalet. Der er samme hierarkiske opbygning i fangegruppen, hvor der findes både ledere og "grimme ællinger". Høj status har f.eks. den smarte postbedrager eller den berygtede springstofforbryder. Lav status har landsforræderen, seksualforbryderen og den, der narrer pensionister.

Der er således grunde til at antage, at det er den opløsning af den autoritære fængselskultur, der skete i tiden efter 1970, der er medvirkende til, at indsatte i mindre grad end før gennemførelsen af reformerne føler sig truet af sine medindsatte eller udsat for vold fra samme. Det er betænkeligt, at kriminalforsorgen har gennemført en praksisændring, hvorefter grupper af indsatte kan overføres fra åbne til lukkede fængselsinstitutioner, uden at der er ført bevis for, at det er påkrævet, at der sker en sådan overførsel. Risikoen for, at indsatte føler sig udsat for urimelig og vilkårlig diskrimination øges. Citatet ovenfor giver anledning til overvejelser om, hvorvidt kriminalforsorgen ville nå et bedre resultat, såfremt man i stedet tilstræbte yderligere at udfordre den autoritære struktur i fængselsinstitutionerne for eksempel ved at tage initiativ til, at afstanden mellem "personalesamfund" og "fangesamfund" blev mindsket.

Det må formodes, at det bidrager til en *mere* autoritær kultur i fængselsinstitutionerne, at personalet med straffuldbyrdelsesloven udstyres med beføjelser til - uden bevis for behovet derfor - at kunne lade indsatte overføre fra åbne til lukkede fængselsinstitutioner. Da trivselsundersøgelsen omtalt i kapitel 6 peger i retning af, at indsatte i tiden efter 1968, hvor kriminalforsorgen har iværksat mange initiativer for at opløse den autoritære kultur, *tilsyneladende har oplevet mindre vold og færre trusler fra deres medindsatte*, kan det næppe (alene) være hensynet til de indsattes trivsel, der ligger bag regelændringerne. Det kan ikke udelukkes, at den systematiske omtale af "episoder" i fængselsfunktionæren har øget presset på kriminalforsorgen og lovgivningsmagten, således at man er blevet mere villig end tidligere til at acceptere en autoritær fængselskultur, der eventuelt kan øge fængselsfunktionærernes indflydelse og mindske andre faggruppers (for eksempel pædagogers) ditto i kriminalforsorgen. Dette kan være grunden til, at trivselsundersøgelsens resultat ikke har fået større indflydelse på straffuldbyrdelseslovens udformning.

Den omstændighed, at indsatte kan overføres fra et åbent til et lukket fængsel blot, når det må "anses for nødvendigt for at forebygge overgreb på medindsatte, personale eller andre i institutionen", må antages at være vanskelig forenelig kravet om "overenstemmelse med loven" i artikel 8, stk. 2, i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, som forudsætter, at retsregler skal være udformet således, at det "skal være muligt for borgeren med en rimelig grad af sikkerhed at forudsige konsekvenserne af en given handling". Netop den omstændighed, at lovtæksten ikke fordrer nogen "handling" overhovedet, førend indgrebet mod borgeren iværksættes, taler for, at bestemmelsen kan være uforenelig med artikel 8, stk. 2, i Den Europæiske Menneskerettighedserklæring.

Da tilhørsforholdet til en "rockergruppering" - efter praksis - i sig selv synes at kunne føre til en afvigelse fra hovedreglen om strafudståelse i en åben anstalt og en deraf følgende anbringelse i en lukket anstalt, er der grunde til at antage, at personer, der anses for at tilhøre en "rockergruppering", udsættes for diskrimination, der kan være i strid med diskriminationsbestemmelsen i artikel 14 i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, idet det ikke er sandsynliggjort, at *alle* personer, der tilhører en "rockergruppering", uden videre har egenskaber, der gør dem uegnede til at udstå straf i en åben fængselsinstitution.

Litteraturfortegnelse

Betænkning nr. 752 afgivet af det af justitsministeriet den 24. august 1973 nedsatte planlægningsudvalg vedrørende forsorgsarbejdet inden for kriminalforsorgen, bind 1.

Det Danske Center for Menneskerettigheder, høringsvar af den 23. juni 1998, afgivet vedrørende straffelovsrådets betænkning 1355/1998 om en lov om fuldbyrdelse af straf mv.

Direktoratet for Kriminalforsorgen: Kriminalforsorgens Principprogram, september 1993.

Engbo, Hans Jørgen: Straff fuldbyrdelsesret, 1. udgave, Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2001.

“Foreløbig Betænkning vedrørende Fuldbyrdelse af Fængselsstraf m.v.” afgivet af et udvalg nedsat af Justitsministeriet i 1946.

“Forsorg for hvem, Et alternativ til samfundets behandling af sine syndebukke - afvigerne” af Göran Ahlin, Christer Båge, Clarence A. Crafoord, Malla Günther, Karen Hassel, Bo Sigrell og Gunnar Öberg, Hans Reitzel København 1972.

Fuldbyrdelsesbekendtgørelsen fra 1973

Fængselsfunktionæren, nr. 7-8, 1989, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 9, 1989, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 12-1, 1990/1991, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 5, 1991, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 9, 1992, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 10, 1992, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 5, 1994, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 7-8, 1994, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 5, 1995, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 10, 1995, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 2, 1996, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 7/8, 1996, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 9, 1996, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 11, 1996, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 12-1, 1996/7, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 3, 1997, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 5, 1997, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 10, 1997, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 11, 1997, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 2, 1998, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 4, 1998, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 5, 1998, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 9, 1998, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 12-1, 1998/99, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 6, 1999, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 11, 1999, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 4, 2000, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 7-8, 2000, Dansk Fængselsforbund, København .

Fængselsfunktionæren, nr. 10, 2000, Dansk Fængselsforbund, København.

Fængselsfunktionæren, nr. 2, 2001, Dansk Fængselsforbund, København.

Gammeltoft-Hansen, Hans, m.fl.: Forvaltningsret, Jurist- og Økonomforbundets forlag, 1994.

“Indstilling om regime mv. i de særlige afdelinger for negativt stærke indsatte” afgivet af Arbejdsgruppen vedrørende regime m.v. i de særlige afdelinger for negativt stærke indsatte Justitsministeriet, Direktoratet for Kriminalforsorgen, København, 1999.

“Indstilling om stærke og svage indsatte i kriminalforsorgens anstalter og arresthuse”, afgivet af en arbejdsgruppe nedsat af Justitsministeriet, Direktoratet for Kriminalforsorgen, København, april 1994.

Justitsministeriets cirkulære af 29. august 1983, om anbringelse af personer, der er idømt frihedsstraf eller forvaring, og om overførsel af indsatte mellem Kriminalforsorgens institutioner.

Nyt fra Kriminalforsorgen, nr. 2, 1990, Direktoratet for Kriminalforsorgen, København.

Nyt fra Kriminalforsorgen, nr. 3, 1990, Direktoratet for Kriminalforsorgen, København.

Nyt fra Kriminalforsorgen, nr. 2, 1991, Direktoratet for Kriminalforsorgen, København.

Nyt fra Kriminalforsorgen, nr. 3, 1991, Direktoratet for Kriminalforsorgen, København.

Nyt fra Kriminalforsorgen, nr. 5, 1991, Direktoratet for Kriminalforsorgen, København.

Placering af indsatte, bind 2, Direktoratet for Kriminalforsorgen, Differentieringsudvalget, København, februar 2000.

Rigsadvokaten: Anklagemyndighedens Årsberetning 1997

Straffuldbyrdelsesbetænkningen af 1999

Udviklingen i Kriminalforsorgen, Justitsministeriet, Direktoratet for Kriminalforsorgen, København, februar 1977.